

Literarna ustvarjalnost Ane Wambrechtsamer v luči slovensko-nemške medkulturnosti

JOŽICA ČEH STEGER

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
jozica.ceh@um.si

DOI: <https://doi.org/10.18690/um.5.2026.8>

ISBN 978-961-299-173-9 (pdf; Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba)

ISBN 978-961-6320-62-7 (pdf; Slavistično društvo Maribor)

Razprava dopolnjuje védenje o medkulturnem delovanju pisateljice Ane Wambrechtsamer na podlagi zapisov iz slovenskih in nemških štajerskih časopisov. Osrednji del je namenjen njenemu zgodovinskemu romanu *Heut Grafen von Cilly und nimmermehr* (1933), ki je postal knjižna uspešnica med štajerskimi nemškimi in slovenskimi bralci v izvirniku in slovenskem prevodu. Predstavljene so značilnosti romana, njegova kritiška recepcija in lik Veronike Deseniške.

Ključne besede: slovensko-nemška medkulturnost, Ana Wambrechtsamer, *Heut Grafen von Cilly und nimmermehr*, roman, kritična recepcija, lik Veronike Deseniške

The present paper is a contribution to the understanding of the intercultural activity of the writer Ana Wambrechtsamer. It is based primarily on records from Slovene and German Styrian newspapers. The central part focuses on the author's historical novel *Heut Grafen von Cilly und nimmermehr* (1933), which became a literary bestseller among Styrian German and Slovene readers in its original version and in Slovene translation. The paper presents the novel's features, its critical reception, and the figure of Veronika of Desenice.

Keywords: Slovene-German Interculturality, Ana Wambrechtsamer, *Heut Grafen von Cilly und nimmermehr*, novel, critical reception, the figure of Veronika of Desenice

Uvod¹

Pisateljica Ana² Wambrechtsamer (1897–1933) je odraščala v dvojezični slovensko-nemški družini. Njen oče Friedrich, po poklicu trgovec in posestnik, je bil nemškega rodu, mati Marija (roj. Rožanc) pa je bila Slovenka. O življenjskih poteh Ane Wambrechtsamer, njeni čustveni navezanosti na rojstno Planino, bivanju v Studencih pri Mariboru, v krajih avstrijske Štajerske po prvi svetovni vojni in ustalitvi v Gradcu kakor tudi o njenem pesništvu, zgodovinskih in mitoloških pripovedih v nemščini, domačijsko romantični povesti *Guzej* ter intenzivnem učenju knjižne slovenščine in slovensko-nemškem kulturnem posredništvu v zadnjih letih njenega življenja sem pisala že v prejšnjih razpravah (Čeh Steger 2020, 2024). Na tem mestu dopolnjujem sliko njenega delovanja na podlagi zapisov iz štajerskega nemškega in slovenskega tiska.

Pred prvo svetovno vojno so zgodovinske razmere na Štajerskem botrovale temu, da se je Ana Wambrechtsamer kljub izrazitemu slovenskemu čutenju usmerila v literarno ustvarjanje v nemščini. Otroška leta je preživela v rojstnem kraju, na Planini pri Sevnici, v stiku s prvinsko naravo in z zanimivimi zgodbami iz preteklosti na južnem Štajerskem, ki jih je spoznavala iz pripovedovanja svoje stare mame Berte Rožanc. Na Planini je njeno zanimanje za literaturo, zgodovino, mite in običaje prebujala tudi gospa Rosa Adamus, ki je pred prihodom na Planino vodila zasebno dekleško vzgojno ustanovo na Dunaju. Ana Wambrechtsamer si jo je izbrala za birmansko botro, vzornico in prijateljico. Prve pesmi v nemščini, posvečene domu in domovini, je napisala pri enajstih letih, ko je začela obiskovati meščansko šolo v Celju, kjer je prvič začutila trenja med slovensko in nemško govorečimi sošolci in meščani. Sčasoma je prišla vse bolj pod vpliv nemške vzgoje. Njen literarni talent je zgodaj prepoznal urednik štajerskih nemških listov Franz Schauer in jo usmeril v literarno ustvarjanje v nemščini. Leta 1909, po očetovi delni ohromitvi, se je družina preselila v Studence pri Mariboru. Na Planino se je tedaj vračala le v počitnicah. V Mariboru je dokončala meščansko šolo in se vpisala na

¹ Raziskava je nastala v okviru *Raziskovalnega programa št. P6-0156 Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine*, ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

² Ana Wambrechtsamer je svoje ime zapisovala po nemškem črkopisu (Anna), v krstni knjigi je njeno ime zapisano po slovensko, za domačine na rojstni Planini je bila Anika (Kuret 1938).

učiteljišče, a je zaradi hude bolezni, pljučne tuberkuloze, morala študij po dveh letih prekiniti. Po očetovi smrti leta 1914 se je zaposlila kot poštna pripravnica pri materi, ki je vodila pošto v Studencih.³

Od leta 1915 je objavljala pesmi, črtice, zgodovinske članke, povesti in romane v celjskih in graških nemških listih (*Deutsche Wacht*, *Cillier Zeitung*, *Deutsche Zeitung*, *Heimgarten*, *Tagespost*). Sama se ideološko in politično ni opredeljevala, štajerski Nemci pa so si jo lastili za svojo pisateljico. Po razpadu Avstro-Ogrske se je z materjo preselila v Avstrijo. Ana Wambrechtsamer je nato opravljala delo poštne uslužbenke v različnih krajih avstrijske Štajerske (St. Lambrecht, Freudental pri Lassnitzu, Libenau). Novo življenje je začela v St. Lambrechtu. Začela se je poglobljati v študij zgodovinskih virov in svoj čas namenjala tudi spoznavanju kulturnega življenja na Dunaju. Od leta 1921 je živela v Gradcu. Poleti 1922 se je poročila z dvajset let starejšim poštnim uslužbencem Hansom Sigmundtom in se po dveh letih od njega ločila. Njen drugi mož, novinar Johann Buchenauer, je bil evangeličanske veroizpovedi. Da se je lahko poročila z njim, je za kratek čas sprejela njegovo vero, kar so ji domačini zamerili, a je kmalu potem znova postala katoličanka (Krofl 1998). Z možem sta v Gradcu odprla živilsko trgovino, za katero je v glavnem skrbela sama. Kljub izčrpavajočemu delu v trgovini se je intenzivno posvečala pisateljevanju in se v Deželnem arhivu v Gradcu poglobljala v študij zgodovinskih virov (Kuret 1940: 480). Številna njena dela niso prevedena v slovenščino. Med letoma 1925 in 1927 je pisala *Die Chronik des Marktes und der Herrschaft Montpreis*. Po tem letu se je neutrudno poglobljala v zgodovino Celjskih grofov za svoj najobsežnejši zgodovinski roman. Sočasno je v *Cillier Zeitung* in *Deutsche Zeitung* objavila čez trideset kratkih pripovedi. Proti koncu svojega življenja se je intenzivno posvečala učenju slovenščine, branju slovenskih klasikov in literarnemu posredništvu med obema kulturama. V slovenščino je prevedla nekaj svojih del (*Kroniko trga in gospostva Planina*, noveli *Gospod prefekt* in *Gospod Jurij*), v nemščino pa Župančičevo *Veroniko Deseniško* in Novačanovega *Hermana Celjskega*.

Ana Wambrechtsamer je imela silno domotožje po rojstnem kraju, z rojaki na Planini je vse do smrti vzdrževala pristne stike in z njimi govorila narečno slovenščino. Po naravi je bila zelo družabna in vse od zgodnjih otroških let zelo preprosta.⁴ Izjemna je bila tudi njena ljubezen do

³ Pošta v Studencih pri Mariboru je bila ustanovljena leta 1907.

⁴ Kuret (1940: 480) navaja, da Ana Wambrechtsamer že v ljudski šoli na Planini ni hotela odstopati od drugih. Ko so ji starši ob vstopu v ljudsko šolo kupili lepo

slovenske pesmi, med domačini se je sprostila in rada zapela z globokim altom. Pojavljala se je tudi v moški lovski obleki s kravato in klobukom.⁵ V graškem stanovanju je ob večerih ob odprtem oknu igrala na gosli otožne, mehke melodije in tako izražala svoje hrepenenje po domu. Že v otroških letih je na Planini zelo rada hodila v zvonik in tudi v poznejših letih pomagala trijančiti, kar je bila njena posebna strast. Niko Kuret (1940: 480) navaja, da je rodno Planino zadnjič obiskala leta 1932 in v spominu domačinov ostala »naša Anika«. Na spominski plošči⁶ njene rojstne hiše je zapisano: »V spomin pisateljici Aniki Wambrechtsamer ... ne iz iz častihlepja, temveč samo iz ljubezni do naše Planine, naše ožje domovine, ki je meni najlepši in najmilejši kraj na vesoljnem svetu ...«⁷

V zadnjih mesecih svojega življenja (leta 1933) je pisala novelo *Die Erlebnisse des Philip Carmont* [Doživljaji Filipa Carmonta], sredi pisanja avtobiografskega romana *Reinhold der Grenzer* [Mejaš Reinhold] jo je doletela prezgodnja smrt.⁸ V tem nedokončanem romanu je prevzela moško identiteto po svojem bratu, ki je kot otrok umrl, in o sebi pisala v tretji osebi. Za posledicami srčne kapi je umrla v Gradcu dne 7. 8. 1933. Posmrtno (leta 1934) so ji pri založbi Leykam natisnili še pripovedna dela *Vom roten Malefiz*, *Montpreis* in *Das Glückspiel des Grafen Tattenbach*. Pokopana je na rojstni Planini, kakor si je sama želela.⁹ To željo je izpovedala tudi v pesmi *Wenn ich sterbe ...* [Ko bom umrla ...] (Čeh Steger 2024: 80).

torbo in usnjeno peresnico, je že naslednji dan prosila, naj ji dajo navaden cekar in peresnico, da se ne bo razlikovala od okoliških otrok.

⁵ Prim. fotografijo v knjigi *Ana Wambrechtsamer 1897–1933* (1998).

⁶ Spominska plošča z reliefnim portretom Ane Wambrechtsamer je delo kiparja Nikolaja Pirnata.

⁷ Citat je vzet iz pisateljičinega posvetila v *Kroniki trga in gospostva Planina*, ki jo je podarila svojemu kraju (Kuret 1940: 480).

⁸ Rokopis nedokončanega romana *Reinhold der Grenzer* v dveh zvezkih hrani Štaterska deželna knjižnica v Gradcu.

⁹ O pisateljičinem življenju in značaju glej Niko Kuret (1940a: 480–481), Aleksandra Krofl (1998), tudi Anna Wambrechtsamer (dostop 12. 9. 2025 na <http://ajda.at/slowenien/annawambrechtsamer.htm>) in Wambrechtsamer, Ana (dostop 12. 9. 2025 na <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi832103/>).

Zapisi o Ani Wambrechtsamer in njena spolna identiteta

Ana Wambrechtsamer je bila dolgoletna sodelavka časopisa *Deutsche Zeitung*. Tri dni po pisateljičini smrti (10. 8. 1933) je zapisala, da je Ana Wambrechtsamer v zadnjih letih žela velike uspehe, nadvse ljubila spodnještajersko hribovito domovino, se več let poglobljala v srednjeveško zgodovino Celja, skrbno oživljala preteklost in podarila svojim bralcem izvrsten roman o Celjanih. Omenja tudi, da je vse do zadnjih dni pisala avtobiografski roman *Reinhold der Grenzer*, ki je ostal nedokončan kakor njeno življenje. Zapis načenja tudi vprašanje njene spolne identitete, pri čemer se sklicuje na omenjeni roman, v katerem piše o sebi v 3. osebi moškega spola. *Deutsche Zeitung* navaja, da se je iz pisateljice oglašala »močna duša, ki ji je narava po krivici dala žensko telo«.¹⁰

V *Deutsche Zeitung* je bil dne 13. 8. 1933 objavljen kratek življenjepisa Ane Wambrechtsamer, ki ga je leta 1931 sama sestavila. Čez teden dni (20. 8. 1933) je sledil v tem časopisu še spominski zapis njenega moža Hansa Buchenauerja z naslovom *In memoriam Anna Wambrechtsamer*.¹¹ Buchenauer navaja, da so se v Gradcu svojci in znanci od pisateljice poslovili z obiljem cvetja. Njena mati je nato žaro s pepelom sama prinesla na Planino, kjer so jo položili v družinski grob Wambrechtsamerjevih in tako ustregli njeni poslednji želji. Buchenauer piše, da je Ana Wambrechtsamer vse do zadnjih dni pisala roman *Reinhold der Grenzer*. Razkriva tudi njeno široko duhovno obzorje in sposobnost razpravljanja o najtežjih filozofskih in literarnih temah, kar naj bi bila po avtorjevem mnenju posledica njenega moškega duha.¹² Pisateljičino srce je bilo vse do zadnje niti zvezano z rojstno Planino. Ob igranju na violino je njena duša zmeraj

¹⁰ »Aus diesem Werk spricht eine starke Seele, der die Natur zu unrecht den Körper des Weibes gegeben hat.« (*Deutsche Zeitung*, 10. 8. 1933)

¹¹ *Deutsche Zeitung* je v nadaljevanjih vse do leta 1934 objavljala njen roman *Das Haus an der Heerstrasse*.

¹² Prim.: »Die wenigsten wissen von ihrem männlichen Geist, ihrer ergreifenden Lebensanschauung, und man musste sie in Kreisen von Professoren und geistig hochstehenden Menschen gehört haben, mit welcher Folgerichtigkeit sie über philosophischen Themen, so über Schopenhauer, Kant, Nietzsche oder ihr Evangelium, Goethes Faust, sprach, um den Geist dieser seltenen Frau ganz zu erfassen.« [Redki vedo o njenem moškem duhu in pretresljivem pogledu na svet. Da bi v celoti dojeli duha te posebne ženske, bi jo morali slišati govoriti v krogih profesorjev in uglednih intelektualcev, s kakšno doslednostjo je govorila o filozofskih temah, o Schopenhauerju, Kantu, Nietzscheju ali svojem evangeliju, Goethejevemu Faustu.]

potovala v domači kraj. Navduševala se je tudi nad Wagnerjevo glasbo, še zlasti nad *Nibelunškim prstanom*. Prav tako intenzivno se je ukvarjala z Eschenbachovim *Parzivalom* in poskušala razvozlati, ali je v tem delu poimenovana njena rojstna Planina. Ob prvi obletnici pisateljčine smrti je *Marburger Zeitung* (5. 8. 1934) objavila krajši zapis o Ani Wambrechtsamer pod naslovom *Prophezeiung einer Dichterin* in razglasila njen roman o Celjskih grofih za najpomembnejše domače (štajersko) literarno delo. Omenjena je bila tudi pobuda krajanov za pripravo spomenika in natis pesmi iz njene zapuščine.

Več zapisov o Ani Wambrechtsamer je prinesel tudi časopis *Slovenec*. Niko Kuret je 17. 9. 1938 v omenjenem časopisu objavil članek z naslovom *Anika Wambrechtsamer: Za staro pravdo*, v katerem navaja, da so zgodovinske razmere na Spodnjem Štajerskem zatrle slovensko dušo najbolj nadarjene štajerske pisateljice, ki je pisala v nemščini, vendar čutila slovensko. Kuret poroča, da je pisateljica s svojimi rojaki na Planini, kamor se je vračala vsako leto, govorila izključno slovensko in se v zadnjih letih svojega življenja tudi po zatrjevanju prič čutila Slovenko. Napovedal je skorajšnji izid njenega romana o Celjskih grofih v slovenskem prevodu in poročal, da je v zadnjem obdobju svojega življenja v slovenščini napisala tudi gledališko igro *Za staro pravdo*, ki prikazuje kmečki upor Ilija Gregoriča v šestih slikah.¹³ Ob peti obletnici pisateljčine smrti jo je v Kuretovi priredbi izdala in uprizorila gasilska četa na Planini. Ob tej priložnosti so Ani Wambrechtsamer na rojstni hiši odkrili spominsko ploščo z reliefnim portretom in že navedenim zapisom njenih posvetilnih besed rojakom iz *Kronike trga in gospostva Planina*. Kuret (1938: 5) se je v tem prispevku kritično odzval tudi na zapis v *Marburger Zeitung*, v katerem je nekaj dni pred odkritjem spominske plošče pisalo, da je Ana Wambrechtsamer nemška pisateljica in si je Slovenci nimajo pravice prisvajati. Izpostavil je njeno slovensko-nemško identiteto kot rezultat zgodovinskih razmer na Štajerskem:

Kot pisateljica je rajna Anika za slovensko književnost izgubljena, njen pojav pa je neskončno poučen primer tragike besednega umetnika, ki hoče biti z vso notranjo nujnostjo glasnik svojega naroda, pa mu ni dano, da bi ustvarjal v njegovi besedi:

¹³ V tej romantični igri pripoveduje po Shakespearjevem in Schillerjevem vzoru o objestnosti graščakov in njihovih oskrbnikov ter o človekoljubnosti nezakonskega sina Zelenega Jurija, ki organizira upor in se zaljubi v hčerko kmečkega župana in vodje kmetov. Zeleni Jurij umre v smrtnem boju v naročju svoje neveste.

bridek sad potujočevalne politike, kakršno je zlasti na Spodnjem Štajerskem vodila rajnka Avstrija.

Pripadnost slovenstvu je Ana Wambrechtsamer izpričala na več ravneh: s sistematičnim učenjem slovenščine, z ljubeznijo do rodne Planine in spodnještajerskih krajev, dolgoletnimi pristnimi stiki s svojimi rojaki, s poznavanjem slovenske mitologije, preučevanjem lokalne zgodovine, srednjeveške zgodovine Celjskih grofov, z umestitvijo svojih zgodb v južnoštajerski prostor, proti koncu življenja tudi z intenzivnim učenjem slovenščine, literarnim ustvarjanjem v slovenščini ter prevajanjem iz nemščine v slovenščino in obratno. Z literarnimi deli o rojstni pokrajini, njenih ljudeh in zgodovini največje plemiške družine na Štajerskem, ki jih je napisala v nemščini, je bila v nacionalnem konceptu slovenske književnosti izločena, v novejših raziskavah pa je dobila ustrezno mesto v območju medkulturne literarne vede (Grdina 2006: 247; Čeh Steger 2020, 2024). Z literarnimi deli, kot je npr. povest *Guzej*, se umešča v območje pozno-romantične domačijske književnosti po zgledu Petra Rossegerja, vendar brez znakov velikonemškega nacionalizma.

Danes grofje Celjski in nikdar več v kontekstu literarnega imaginarija Celjskih grofov

Fevdalni gospodje z gradu Žovnek jugozahodno od Braslovč v Savinjski dolini so po letu 1341 dobili ime Celjski grofje. Leta 1333 so si z nakupom zagotovili Celje in njegovo gospostvo. Svoje posesti so nato širili po Štajerski, Koroški, Kranjski, Slovenski marki in Hrvaškem Zagorju. S spretnim gospodarjenjem, sklepanjem pogodb, z nakupi posesti, vojskovanjem in rodbinskimi povezavami so uveljavljali svojo moč in oblast daleč po Evropi in jugovzhodnem Balkanu. Imeli so več nazivov, bili so kranjski deželni glavarji, slovanski, hrvaški in dalmatinski bani, ogrski državni baroni, češki in ogrski kraljevi namestniki, po letu 1436 tudi pokneženi grofi in nemški državni knezi. Njihovemu mogočnemu vzponu je sledil nenaden in silovit konec, ko je bil v beograjski zaroti leta 1456 ubit knez Ulrik II. kot zadnji Celjski grof. (Hartman 1977: 19)

Srednjeveška preteklost te najznamenitejše plemiške rodbine na slovenskih tleh je navdihovala slovenske, hrvaške, nemške, avstrijske, češke idr. literarne umetnike in umetnice. V posameznih obdobjih in kulturah so dobili različne interpretacije. Njihovo širitev na jugovzhod razlagajo

nekateri kot alternativo Habsburžanom, po njihovem mnenju so preprečili ali vsaj zavlačevali prodor Turkov v Evropo. Nekateri slovenski pisatelji so jim pripisali nacionalno ideologijo, nezavedno združevanje Slovanov in jih spremenili v slovenski nacionalni mit. Posebno mesto v literarnem imaginariju Celjskih grofov ima ljubezenska tragika Friderika in Veronike. V slovenski književnosti jo je prva ubesedila Josipina Turnograjska v pripovedi *Nedolžnost in sila* (1851). Morda jo je k temu navdušil J. Frankolovski z epsko pesmijo *Veronika Deseniška* v 15 spevih, ki je izšla v Janežičevem *Cvetju iz domačih in tujih logov* (1863). V času nacionalnih bojov so nastali Jurčičeva drama *Veronika Deseniška* (1881), Detelov zgodovinski roman *Veliki grof* (1890), Aškerčeva *Celjska romanca* (1890), Funtkovi *Teharski plemiči* (1890), Aškerčev *Poslednji Celjan* (1912) idr. Kult Celjanov je znova izrazito zaživel po koncu prve svetovne vojne. V dramah *Veronika Deseniška* (1924) Otona Župančiča, *Herman Celjski* (1925–1927) Antona Novačana in *Grofje Celjski* (1967) Bratka Krefta je Celjskim pripisana nacionalna ideologija. V ženitovanjskih povezavah Celjskih z bosanskimi Kotromaniči, hrvaškimi Frankopani in srbskimi Brankoviči so videli koncept jugoslovanske ideje oziroma mit, ki se je v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev poskušal uveljavljati kot državotvorna resnica. Mit o jugoslovanski ideji Celjskih grofov v času avstro-ogrške monarhije je bil naravnan proti Habsburžanom, v Kraljevini Jugoslaviji pa je podpiral vladajočo dinastijo Karadjordjevičev. Med zgodovinarji¹⁴ prevladuje mnenje, da v 14. in 15. stoletju ni mogoče govoriti o nacionalno koncipirani politiki, Celjski pa so se politično ozirali tudi proti severu Evrope. (Hartman 1977: 27)

Ana Wambrechtsamer je literarni imaginarij Celjskih grofov dopolnila z obsežnim romanom *Heut Grafen von Cilly und nimmermehr*, za katerega je vse od leta 1928 v Štajerskem deželnem arhivu in Deželni knjižnici v Gradcu intenzivno študirala zgodovinske vire treh rodov Celjskih grofov; Hermana II., Friderika II. in Ulrika II.¹⁵ Roman je dokončala leta 1932. Istega leta je v nadaljevanjih izhajal v časopisu *Tagespost*. Naslednje leto je izšel v knjižni obliki pri graški založbi Leykam v obsegu 632 strani in s 15 slikami. Postal je velika uspešnica, doživel številne nove izdaje ter

¹⁴ Igor Grdina (2006: 138) meni, da stremljenje Celjskih proti jugovzhodnemu robu Srednje Evrope in Balkanu ni bilo zgolj naključno.

¹⁵ O Celjskih je objavila tudi več kratkih pripovedi in člankov (*Die letzte Gräfin von Cilli, Graf Friedrich, Schirmherr der Stadt Cilli* idr.).

ponatise v nemščini in slovenščini.¹⁶ Pisateljica si je neizmerno želela, da bi njeno življenjsko delo zagledalo luč sveta v slovenščini. Slovenskega prevoda ni več dočakala, prvič je izšel leta 1940 v založbi Naša knjiga pri Jugoslovanski knjigarni v Ljubljani na 492 straneh osmerke.¹⁷ Prevedel ga je Niko Kuret in pri prevajanju sodeloval z avtorico, dobro je poznal tudi Planino in okolico Celja.

Ana Wambrechtsamer je črpala zgodovinske vire za roman v največji meri iz Kronesove izdaje *Celjske kronike* (1883). Upodobila je sliko življenja treh rodov Celjskih grofov, njihov zaton leta 1456 ter prenos imetja in posesti na Habsburžane. Z dedno pogodbo med Celjskimi in Habsburžani je bilo določeno, da v primeru izumrtja ene ali druge dinastije preide celotna posest na tisto dinastijo, ki bo drugo preživela. Naslov romana *Danes grofje Celjski in nikdar več* je vzet po izjavi, ki naj bi jo izrekel cesarjev odposlanec po pokopu kneza Ulrika II. ob snetju celjskega grba pred vhodom v družinsko grobnico.

Avtor kronikalnega romana je omejen na vlogo izdajatelja, najditelja ali urednika fiktivnega rokopisa, pripovedovalec pa nastopi kot neposredna priča zgodovinskega dogajanja. Zgodovinsko dogajanje je predstavljeno, kot bi potekalo v pripovedovalčevi neposredni časovni bližini. Roman v obliki kronike vsebuje praviloma okvirno zgodbo ali uvodno besedo z navedbo dokumentarnega vira, s čimer je ustvarjen vtis avtentičnosti kronike. Iluzija zgodovinskega izročila je podkrepljena tudi z načinom razmišljanja, delovanja in čutenja ljudi tistega časa, s slogovnimi sredstvi in arhaizacijo jezika. V uvodnem delu zgodovinskega romana *Danes grofje Celjski in nikdar več* je Ana Wambrechtsamer uvedla kronista in ustvarila iluzijo dokumenta v slogu srednjeveške kronike:

Dan po prazniku vnebovzetja naše ljube Gospe, ko se piše leto 1471 po rojstvu našega Gospoda in Zveličarja, teden dni zatem, ko so divji Turki požgali častitljivi Jurjev kloster in le-tam razdejali grob Veronike, ki je bila za živih rajnega kneza in grofa Friderika ljuba, bom zapisal tole jaz, Berthold Aprehar, gospoda cesarskega vicedoma pokorni brat, vojvodine Štajerske nekdanji desetnik, sedaj tukaj v grofiji v belem celjskem mestu ... (Wambrechtsamer 1977: 5)

¹⁶ V izvirniku je roman izšel v letih 1933, 1942, 1943, 1945, 1978 in 1997, v slovenskem prevodu pa v letih 1940, 1957, 1962, 1963, 1977, 1982, 1992 in 2014.

¹⁷ Novembra 1940 je Niko Kuret v reviji *Obisk* napovedal, da bo slovenski prevod romana izšel konec leta, in pod naslovom *Zakleti farovž* pod Kumom objavil odlomek iz romana, ki pripoveduje o Friderikovih sanjah o očarljivi deklici in zakladu.

Po tem uvodu se prične dogajanje v času bližajočega se zatona Celjskih grofov. Viteza Berthold Aprehar in Jošt Soteški stražita mladega grofa Friderika II., ki ga je dal oče, grof Herman II., zapreti in vkleniti v stolp na Celjskem zgornjem gradu. Aprehar pripoveduje na podlagi lastnega opazovanja in doživljanjev, obenem želi po spominu sporočiti vse tisto, kar je videl in doživel v celjski službi mrk, vase zaprt, maščevalen vitez Jošt Soteški. Njegove pripovedi mu prihajajo tako živo v spomin, da ga uvede kot samostojnega pripovedovalca. Aprehar je pri napadu Jana Vitovca na Celjski spodnji grad kot poveljnik vojaškega oddelka izgubil desno nogo, nato je bil nekaj let oskrbnik krške graščine in slednjič preužitkar pri svojem bratu Miklavžu, cesarskem vicedomu na Celjskem spodnjem gradu, kjer je leta 1471 začel pisati spomine iz življenja grofov Celjskih. Pripovedovalca hočeta ohraniti verodostojnost zapisanega, govorita iz svojega spomina, prisluškovanja dvorjanom ali tisto, kar sta slišala od drugih. Vitez Jošt Soteški je sprva predstavljen kot najožji Friderikov zapupnik, nato stopijo v ospredje njegove temne značajske lastnosti, zaprtost, ljubosumje in maščevalnost. Sledimo njegovi neuspeli ljubezenski avanturi z Barbaro Celjsko, sovraštvu do Veronike, ker je namesto njega izbrala Friderika. Aprehar pripoveduje o Joštovem razkrinkanju Veronike, ki se je preoblečena v mladega vojaka skrivala na dvoru, da bi bila bliže Frideriku, o Joštovi utopitvi Veronike v kadi na Ojstrici pa tudi o njegovi smrti na Kočevskem, kjer je vodil uničenje gradu Fridrihtajin in ga je ugriznila zelena kača, v katero je po ljudskem verovanju spremenjen Satan.

Kritiška recepcija romana *Danes grofje Celjski in nikdar več*

Prvi izid romana *Danes grofje Celjski in nikdar več* v nemškem jeziku je odmeval tudi v slovenskem tisku. Leta 1934 se je z oceno romana v *Časopisu za zgodovino in narodopisje* oglasil Matija Ljubša. Med drugim navaja, da se je pisateljica precej strogo držala zgodovinskega okvira, kar jo je oviralo pri tem, da bi se bolj prepustila domišljiji. Opozoril je na nekatere zgodovinske nedoslednosti, npr. na epizodo o Polzeli, ki ni nikoli pripadala Celjskemu zgornjemu gradu, ali na trditev, da je Herman II. mestu podaril svojo hišo pri župni cerkvi. Avtorica je v romanu prvenstveno zasledovala idejo, da so si Celjani sami pripravljali propad zaradi častihlepeja, oholosti, spletkarjenja in poltenosti. Po kritikovem mnenju roman ne prikazuje strnjene slike tedanje dobe, priznava pa, da se je pisateljici posrečila rekonstrukcija posameznih zgodovinskih dogodkov in

da je dobro prikazala vzdušje neenotnega 15. stoletja, ki vsebuje še veliko srednjeveškega mišljenja, a obenem kaže prehod v novo razumevanje sveta in človeka. Obliko romana kronike dobro podpirajo arhaizacija jezika, raba starinskih izrazov in jezikovnih oblik. Smiselno so uporabljeni starinski izrazi zemljepisnih imen (Sann za Savinjo, Pettov za Pettau, Solzan za Sulzbach idr.). Zgodovinsko verjetnost podčrtujejo v prvi izdaji romana tudi posnetki starih risb v bakrotisku, ki prikazujejo domače kraje in zgodovinske osebe (portrete grofov, grad Planina, cesarja Žigo Luksemburškega, izrezek iz glavnega oltarja na Ptujski Gori, žvoneški grad idr.). Ljubša je izpostavil tudi mesta v romanu, ki izpričujejo pisateljčino ljubezen do domovine, domače grude, slovenstva in slovanstva, kar se kaže tudi v tem, da je pisateljica v roman v veliki meri vključila slovenske ljudske pesmi, hrvaške popevke, domače bajke in pravljice, medtem ko so npr. v odnosu do češkega in madžarskega plemstva prepoznavne negativne podobe tujosti.

Ob prvi izdaji romana *Danes grofje Celjski in nikdar več* (1940) v slovenskem prevodu je nastalo v slovenskem revijalnem in časopisnem tisku o tem delu več zapisov. Joža Lovrenčič¹⁸ je leta 1941 zapisal v *Domu in svetu* precej pohvalno oceno romana. Uvodoma oriše, da so Celjski grofje, najmočnejša srednjeveška dinastija na slovenskih tleh, ki je širila svojo moč in oblast s porokami daleč po Evropi, postali nacionalni mit, h kateremu se Slovenci zatekamo kot h kralju Matjažu. Prav tako navaja, da so literati v 19. stoletju nanje nalepili nacionalno ideologijo ter videli v njih nezavedno združevalno moč Slovanov in jugoslovansko idejo. Lovrenčič ugotavlja, da je Ana Wambrechtsamer zelo dobro upodobila zgodovino treh rodov Celjskih, značajske lastnosti Hermana II., Friderika II. in Ulrika II., ter življenje in propad rodu, ki je bil močne volje, nepopustljiv v svojih zamislih in dejanjih ter ni računal na božjo previdnost in kazen. Po značaju, oblastitljivosti, usmerjenosti v uspeh in pridobivanju politične moči sta si podobna grofa Herman in Ulrik, medtem ko je Friderik drugačen, saj je videl svojo pot v ljubezni, a klonil pod očetovo voljo. Lovrenčič izpostavi, da je pisateljica ustvarila živo sliko zapletenih dogodkov od razmaha do tragičnega konca Celjskih grofov ter prikazala njihovo delovanje v številnih krajih doma in na tujem, od Celja, Planine, Krškega, Desenice, Kočevja, Ljubljane, Gradca, Dunaja in Prage do Beograda. Prav tako

¹⁸ Joža Lovrenčič, 1941: Ana Wambrechtsamer: *Danes grofje Celjski in nikdar več*. *Dom in svet* 57/7–8, 346–348.

meni, da je zelo dobro poustvarila vzdušje srednjega veka, njeni Celjani so srednjeveško pristni, prav takšno je tudi okolje.

O romanu Ane Wambrechtsamer je leta 1941 v reviji *Dejanje* pisal Mirko Avsenak.¹⁹ Uvodoma ugotavlja, da se je štajerska rojakinja z veliko ljubeznijo lotila preučevanja zgodovine Celjskih grofov, a mestoma posamezne dogodke skoraj dobesedno zapisovala iz Kronesove *Celjske kronike*. Podobno kot Ljubša je opozoril na nekatere zdrse od zgodovinskih dejstev. Navaja npr., da stari grof Herman ni umrl doma na Celjskem zgornjem gradu in da je bila Elizabeta Celjska prvotno namenjena za ženo Matiji Korvinu. Prav tako meni, da so pisateljici bolj kot celotna slika zgodovinskega dogajanja uspeli opisi pokrajine in krajev, ki jih je poznala že iz otroštva. Izjemno lepi so opisi Planine, krajev okrog Celja, Logarske doline, štajerskega in dolenskega Posavja, medtem ko so opisi Kočevja in Hrvaškega Zagorja že manj izraziti, še v večji meri to velja za kraje in ljudi južno od Save, kjer se za avtorico začenja Balkan (Avsenak 1941: 35). Avsenak nadalje ugotavlja, da avtorica zelo podrobno opisuje dogajanje na Dunaju in Češkem, medtem ko politiki Celjskih na jugovzhodnem delu Balkana, ki je bila zanje izjemno pomembna, ni posvetila večjega zanimanja. V primerjavi s slovenskimi pisatelji, ki so Celjskim nalepili slovansko oziroma jugoslovansko ideologijo, jim sama ni pripisovala nezavednega združevanja Slovanov in v njih ni videla predhodnikov jugoslovanske združitve. Avsenak prav tako ugotavlja, da je znala izvrstno pričarati fevdalno miselnost, razmere, čutenje, verovanja in običaje srednjega veka, kakor tudi čutenje ljudstva, ki je bilo do fevdalne gospode v glavnem ponižno, medtem ko plemeniti brez usmiljenja ubijajo ljudi, ki so jim napoti. Dobro so orisane tudi značajske lastnosti vseh treh grofov, Herman je neomajen, avtoritativen in prikazan v skladu z dotedanjimi literarnimi predstavami, Friderik ima nekaj novih potez in je po renesančno podvržen uživanju življenja, medtem ko je Ulrik usmerjen v osvajalno politiko in poltenost. Kritik meni, da je lik Ulrika izčrpno izrisan v vsej svoji drznosti, brezobzirnosti in brezčutnosti, medtem ko Friderikova notranja tragičnost, konflikt z očetom in sprijaznjenje z usodo niso dovolj dobro pojasnjeni. Avsenak meni, da sta se pisateljici najbolj posrečila oba pripovedovalca, Jošt Soteški in Berthold Aprehar, ki sta po značaju diametralno različna, vendar enaka v prepričanju, da imajo plemeniti drugačno moralno in jim je treba služiti brez pridržka.

¹⁹ Mirko Avsenak, 1941: Ana Wambrechtsamer. Danes grofje Celjski in nikdar več. *Dejanje* 4/1, 34–39.

Najbolj ohlapno so po Avsenakovem mnenju opisane Celjanke. To še posebej velja za mučeniško Elizabeto Frankopansko. V primerjavi z njo nekoliko bolj nazorno in toplo zaživi lik trpeče Katarine Branković, najmanj enoten in verjeten se mu zdi lik Veronike, ki od začetka na deseniškem travniku do sodbe v Celju in ječe v Ojstrici prehodi pot od nekoliko čudne naivnosti do logične trdnosti, polnokrvnosti in heroičnosti. Slabo, površno in epizodično je po Avsenaku zapisana tudi sodba o Veroniki. V celoti je pohvalil Kuretov prevod romana in posebej izpostavil, da sta dobro posneta arhaizirani jezikovni slog in ritem imitirane kronike.

Ob drugi slovenski izdaji romana *Danes grofje Celjski in nikdar več* (1957) se je z oceno v *Jeziku in slovstvu* oglasil Leopold Stanek.²⁰ Po uvodni predstavitvi pisateljice ugotavlja, da je v romanu zvesto sledila zgodovinskimi virom, kar je na škodo njeni lastni umetniški ustvarjalnosti. Opozori tudi na nekatere šibke strani romana. Po njegovem mnenju pisateljica z uvedbo pripovedovalca kot neposrednega opazovalca dogajanja, ki je sicer značilen za kroniko, ni mogla osvetliti vseh velikih dogodkov. Tak pripovedovalec mestoma deluje kot vsiljiva priča dogajanja. Prav tako navaja, da v romanu ponekod manjka napetosti, mestoma je uporabljena tudi črno-bela tehnika slikanja (npr. dogodki po Veronikini obsodbi). Nekateri dogodki so preveč naivno opisani, npr. tatvina Štefanove krone ali Joštova ljubezenska avantura z grofovo hčerko. Z vidika sloga ni dobro, da vse osebe govorijo z enako besedo. Kritik navede tudi vrsto posrečenih prijemov:

Dobro je pisateljica prikazala krajevno in časovno barvitost z nekaterimi slovenskimi in hrvaškimi izrazi, z opisom folklornih posebnosti (noše) in podobami iz bajeslovja. V ta namen je uporabila znane literarne rekvizite, kot so sanje, prividi, tudi verski, čarni vpliv urokov itd., celo elementarna narava posega v usodno dejanje. S tem je ozračje časa in dogodkov posrečeno podano. Starinsko patino je dosegla v knjižnem besedilu s starinskimi in starejšimi izrazi ter oblikami (frug, hub an, ward, jetzo, nit, gen ipd.), dalje z grafiko (gehorsambster, Veste). Z 2. os. mn. za vikalno obliko itd. (Stanek 1958/59: 56)

Stanek je pohvalne besede namenil tudi prevajalcu Niku Kuretu,²¹ ki je bil dober poznavalec obeh jezikov. Za drugo izdajo je Kuret svoj prevod še izboljšal, krasijo jo tudi lepe inicialke, ki jih izvirnik ni imel. Prevajalec

²⁰ Leopold Stanek, 1958/59: Paberki iz prevoda celjske kronike. *Jezik in slovstvo* 4/9, 55–58.

²¹ Kuret je Ano Wambrechtsamer s prevodom romana *Danes grofje Celjski in nikdar več*, ki velja za njeno življenjsko delo, vključil v imaginarij slovenske književnosti.

je v dikciji in skladnji ohranil pridih srednjeveškega pisanja. Otroška in dijaška leta je preživel v Celju in okolici Planine, zato je lahko v prevod vnesel precej lokalizmov in starejših ljudskih besed (npr. debiče,²² blagastvo (bogastvo), cinkelj, ciklinkelj (navček), cin(e)k (majhen, malo), pózre²³), vključenih je tudi nekaj hrvaških izrazov (gospoja hiša, gospodin, gospodine, Hrovat, jao mi, mestjan idr.). Starinski prizvok je ustvaril tudi z besednim redom, s stavo povedka na zadnjem mestu, z onikanjem odsotnih oseb idr. Stanek je roman *Danes grofje Celjski in nikdar več* razglasil za pomembno domačijsko literarno delo in označil za knjižno uspešnico, ki vabi k prijetnemu branju zgodovinskih dogodkov na domačih tleh.

Ob drugi slovenski izdaji romana *Danes grofje Celjski in nikdar več* se je z oceno v *Naših razgledih* oglasil Viktor Konjar.²⁴ Uvodoma navaja, da številna literarna dela o Celjanih tematizirajo glavne nosilce celjske vladavine, Hermana II., Friderika II. in Ulrika II., njihovo zasebno življenje, značajske lastnosti, oblastiželjnost, oholost, razvratno spolno življenje, brezčutnost, lahkomiselnost, neuravnovešenost, brezobzirnost, samopašnost in prepričanje, da si je mogoče z močjo podrediti vse. Posledično so si Celjski ustvarili veliko sovražnikov, zato je njihova usoda utonila v grozljivem breznu. Konjar meni, da bi bila usoda Celjskih snov za velikega dramatika, kot je bil Shakespeare, ki je svoje drame naklonil najbolj zanimivim kraljevskim postavam svojega naroda. Prav tako meni, da je zgodovina Celjskih grofov, njihovo prisvajanje ozemlja daleč po Evropi, kopičenje bogastva in širjenje političnega vpliva, silovit vzpon in bliskovit zaton, prav tako hvaležna snov za zgodovinski roman. Kritik ugotavlja, da roman Ane Wambrechtsamer pripoveduje o izjemno zanimivi in življenjsko bogati zgodovini poznega srednjega veka, vendar oblika starodavne kronike ni mogla v celoti zajeti tragičnega vzdušja. Zdi se mu moteče, da kronist Aprehar, ki pripoveduje dogodke neposredno po časovnem zaporedju, vse sliši in je povsod priča dogajanja. V romanu zato »tragično dogajanje ni opisano z umetniško silo pripovedi« (Konjar 1958: 278). Kritik ugotavlja, da je pisateljico vodila želja po literarni obdelavi zgodovinske snovi in podoživetja strasti, na kateri je zasnovana tragika Celjskih grofov, vendar z obliko kronike tega ni mogla pristno ubesediti. V glavnih potezah je ostala zvesta zgodovinskim

²² Bejba, čeča (SSKJ).

²³ Zaničljiv izraz za neporočeno mlado dekle (SSKJ), v Pleteršniku: pózre, -eta, n. (zaničlj.) ein junges Mädchen (von etwa 10–12 J.).

²⁴ Viktor Konjar, 1958: Roman o blišču in pogubi grofov celjskih. *Naši razgledi* 7/11, 277–278.

poročilom, najbolj pa so jo zanimale značajske lastnosti grofov Hermana II., Friderika II. in Ulrika II., ki so imeli ključno vlogo, da so se bliskovito umestili v središče tedanjih največjih evropskih vladarjev in po svojem mogočnem vzponu naenkrat doživeli silovit padec. Posebno pozornost je posvetila razdiralnim silam, ki so jih na višku moči notranje razjedale. Po Konjarjevem mnenju je pisateljica s pravo naslado pisala o usodi Celjanov, o njihovi razdvojenosti med hotenjem po utrjevanju in krepitvi vladarske moči s pomočjo širjenja sorodniških vezi v balkanskih deželah ter neukrotljivo spolnostjo in razvratom, ki je ohromilo zlasti Friderikovo moralno življenje in vladarska hotenja (Konjar 1958: 278). Prav tako ugotavlja, da jo roman napisan zgodovinsko prepričljivo, četudi so politične in socialne razmere v primerjavi z značaji oseb potisnjene v ozadje. Pisateljica se je, piše Konjar, izdatno posvetila tematizaciji družinskih in osebnih razmer nosilcev celjske vladavine ter premalo predstavila grofovstvo kot celoto socialnih in političnih razmer. Oceno je sklenil z mislijo, da zgodovinski roman v obliki kronike ne more biti umetniško močna literatura, dobro pa poustvari vzdušje zgodovinskega časa.

Lik Veronike Deseniške v romanu *Danes grofje Celjski in nikdar več*

Oholost, poltenost in zločin nad Veroniko Deseniško se v literarnih besedilih pogosto navajajo kot vzroki za izumrtje Celjskih grofov. Umor Veronike Deseniške je v skladu z ljudskim verovanjem klical nanje tudi kazen za storjeno krivico. Že Valvasor je v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689) pisal o hudi jezi grofa Hermana nad Friderikom in Veroniko, o njenem neumornem skrivanju po gozdovih kakor tudi o tem, da si je Herman z umorom Veronike nakopal nedolžno kri na svoj rod in s tem priklical maščevanje usode (Grdina 2023: 193–194). Tragična oz. elegična zgodba o Frideriku in Veroniki ima svojo vzporednico v Shakespearovi drami *Romeo in Julija*, pri čemer Veronika Deseniška ni le fiktivni, ampak tudi zgodovinski lik, o njej je razširjenih tudi več legend.²⁵ Namesto sprtih družin imamo v primeru Friderika in Veronike prepovedano ljubezen zaradi stanovskih razlik, računov širitve posesti in politične moči s porokami. Lik Veronike Deseniške pozna različne ubeseditve. Giblje se od romantično krhke

²⁵ Hrvaška legenda iz Velikega Tabora pravi, da so Veronikino mrtvo telo po utopitvi zazidali v zid, ki spaja peterokotni stolp z vhodom v grad Veliki Tabor, kjer se v zimskih nočeh ob zavijanju vetra sliši njeno nesrečno ihtenje.

ženske do emancipirane upornice. Lahko se stopi z Lepo Vido, ni pa se razvila v podobo Antigone (Grdina 2023: 196). Tragični oziroma elegični ljubezni Friderika in Veronike je posvečena velika pozornost tudi v romanu *Danes grofje Celjski in nikdar več*.

Veronika Deseniška je zgodovinska oseba, vendar je njeno življenje zavito v tančico skrivnosti. Rojena naj bi bila med letoma 1380 in 1400. Vprašanje njenega rojstnega kraja še zmeraj ni dovolj pojasnjeno. Pridevek Deseniška se največkrat povezuje z imenom vasi Desinič pri Velikem Taboru v Hrvaškem Zagorju v bližini Friderikovih posestev. Izhajala naj bi iz nižjega viteškega rodu. O njeni smrti na gradu Ojstrica (Veliki Tabor) se v virih navajata dve letnici, 17. oktober 1425 in 17. oktober 1428. Zgodovinski viri pričajo, da je bila Veronika najprej pokopana v Braslovčah. Po nekaj letih je Friderik II. dal njene posmrtno ostanke izkopati, prepeljati v kartuzijo Jurklošter in tam pokopati. O tem, kje v Jurkloštru se nahaja njen grob, se menja še zmeraj razhajajo.²⁶

V *Kroniki grofov Celjskih*²⁷ (1972) je navedeno, da obstajajo v zvezi s sumljivimi okoliščinami smrti Friderikove prve žene Elizabete Frankopanske, ki je leta 1422 umrla v Krapini, le ljudske govorice, da jo je Friderik umoril zaradi ljubezni do Veronike: »Po deželi se je javno govorilo, da jo je zavoljo ljubke gospodične, imenovane Veronika, ki bi jo bil rad vzel za ženo, ponoči zabodel in umoril, ko sta skupaj ležala.« (*Kronika grofov Celjskih*, 1972: 18) Nadalje piše, da se je grof Friderik po treh letih, torej leta 1425, »poročil z drugo ženo, plemenito Veroniko, ki je bila lepa gospodična in po rodu iz Deseniča, čeprav mu po plemstvu ni bila enaka, ker je bila samo iz skromnega viteškega rodu« (*Kronika grofov Celjskih*, 1972: 19). Kronist še poroča, da se je Friderik poročil proti volji svojega očeta Hermana, zato ga je ta dal vkleniti v železne vezi, okovati v stropu na Ojstrici in dobro zastražiti, pozneje pa so ga vklenjenega premestili v stolp na Celjski zgornji grad, kjer so ga prav tako stražili. Veronika se je

²⁶ Pater Karel Gržan domneva, da je bila pokopana v nekdanji kapiteljski dvorani, do katere se je lahko dostopalo zunaj območja samostana Jurklošter (Gržan 2012: 62–63). Mija Oter Gorenčič (2021) umešča Veronikin grob v pokopališko kapelo, ki je bila zgrajena v atriju velikega križnega hodnika kartuzije Jurklošter in se nahaja v osrčju samostana. Sklicuje se na dokument iz leta 1428, po katerem je generalni kapitelj kartuzijanskega reda izdal za kartuzijo Jurklošter dovoljenje v zvezi z neko kapelo, za katero so menihi iz Jurkloštra za nekaj prosili, kar bi se lahko nanašalo na pokop Veronike v moški kartuziji.

²⁷ *Kronika grofov Celjskih* (1972) je prirejen prevod Kronesove izdaje *Celjske kronike* (1883).

z gospodičnami in s hišnjami skrivala po gozdovih, zatočišče je našla na gradu Vurberk, vendar so jo tam ujeli Hermanovi vojaki. Grof Herman jo je dal najprej zapreti na Ojstrici, nato so jo prepeljali v Celje pred sodišče, kjer je grof Herman zahteval njeno smrt. Obtožba se je glasila, da je s čarovnijo uročila Friderika, da se je poročil z njo, in poskušala zastrupiti tudi Hermana. Na sojenju je bila Veronika po zaslugi besednika še istega dne oproščena, vendar jo je dal Herman ponovno zapreti na Ojstrici, da bi tam umrla od lakote in žeje. Slednjič je naročil vitezoma, da sta jo na Ojstrici umorila v čebru z vodo. Veroniko so pokopali v Braslovčah, Friderika je oče čez nekaj časa izpustil na svobodo in sta odtlej živela v slogi. Po nekaj letih je Friderik dal Veronikine posmrtnne ostanke izkopati in pokopati v Jurkloštru,²⁸ kjer so vsako leto 17. oktobra molili zanjo.

Ana Wambrechtsamer je v tragični romantični zgodbi o Frideriku in Veroniki v glavnih črtah sledila Kronesovi izdaji *Celjske kronike* (1883) in jo obilno prepletla z lokalnimi legendami, lastno domišljijo ter mitološkimi in pravljničnimi prvini. Veronika je v romanu realno dekle z Desenic, hčerka nižjega plemiča iz Hrvaškega Zagorja, ki jo je že poskušal spraviti za dvorjanico k Elizabeti Frankopanski, vendar je bila njegova prošnja zavrnjena. Po srečanju z Veroniko pride med vitezom Joštom Soteškim in grofom Friderikom do rivalstva za Veroniko. Ona se odloči za Friderika, ne vedoč, da je Celjski grof. Jošt postane od tega trenutka notranje zagrenjen, poln sovraštva, ves čas ga spremlja misel, da ga je Veronika zavrnila. Iz globoke užaljenosti se v njem razplamti sovraštvo do Veronike in Friderika. On je potem tisti, ki Veroniko med Hermanovim preganjanjem razkrinka, jo pripelje pred grofa Hermana in v sodnem procesu krivo priča, da je čarovnica. Nazadnje jo po Hermanovem ukazu na Ojstrici umori z zadušitvijo v čebru vode. A je kmalu tudi sam kaznovan s smrtnim ugrizom zelene kače s krono ob rušitvi gradu Fridrihtajn na Kočevskem.

Zgodovinski lik Veronike je v romanu *Danes grofje Celjski in nikdar več* prepleten s prividi in sanjami o lepi ženski iz legende o zakletem farovžu. Friderikova zgodba se prične s poroko z Elizabeto Frankopansko, do katere je čustveno hladen, se ji odmika, išče zabavo pri kmečkih dekletih in hodi la lov. Na kresno noč gre na lov na medveda na Hum nad Laškim. V pogorju prespi in v prividu se mu prikaže lepa ženska s prošnjo, da jo odreši zlih sil. V jami se je lesketal tudi zaklad izbranih draguljev, okrog katerih so preletavale modrikaste večje. Mimoidoči duhovnik v gozdu z

²⁸ V *Kroniki grofov Celjskih* (1972: 20) je napačno prevedeno, da je bila Veronika pokopana na Vranskem.

molitvijo preganja divjega lovca in Frideriku razkrije zgodbo o zakletem farovžu. Gre za zgodbo o nekem duhovniku, ki je živel v zakonski zvezi in je imel tudi hčerko. Ko je bil uveden celibat, je še naprej živel po starem, zato mu podložniki niso več prinašali desetine. Divji lovec mu je obljubil zlato in druge dragocenosti, če dobi za ženo njegovo hčerko. Potem ko je že pripeljal zaklade, mu duhovnik hčerke ni hotel dati in mu je zatrjeval, da so nevesto odnesli razbojniki. Divji lovec je nato s sekiro udaril po vratih in v hipu je nastala ogromna jama. Odtlej vsako leto na kresno noč besni okrog Huma, globoko pod zemljo, v globeli, ki ji pravijo zakleti farovž, pa ležijo zakladi zlata in deklica, ki čaka na svojega odrešitelja.

Frideriku lepa deklica ni šla več iz glave, po pokopu brata Hermana se mu je v prividu prikazala drugič. Tretjič, v jutru po kresni noči, je prišla resnična Veronika, identična s sanjsko podobo dekleta iz zakletega farovža. Friderik pravi, da je prav to deklico videl v sanjskem prividu. Prvo Friderikovo srečanje z Veroniko je stilizirano v pravljичno-romantični opis; zasanjana deklica na travniku v družbi golobov, metuljev in čebel je vsa eterična, skoraj breztelesna, samo iz vonja in svetlobe. Pravljичno lepa deklica, zasanjana in angelsko čista, ima značilnosti krhke ženske, pogostega konstrukta ženske v literaturi fin de siècle (Čeh Steger 2024: 113–115). Na deseniškem travniku jo obkrožajo golobi, v beli platneni obleki teče za njimi, v soncu se ji lesketajo dolgi lasje in frfotajo v vetru kakor bleščeč zlat praporček. Ko se ji Friderik približa, poljublja njene roke, ona je vsa očarana in si prepeva pesem o hrvaškem kralju Tomislavu. Friderik ji bo izpolnil željo, da bo postala dvorjanica na krškem gradu, za kar je njen oče že zaprosil, vendar pri tem ni bil uspešen. Za dvorjanico grofici Elizabeti v Krško jo po Friderikovem naročilu pripelje Jošt.

Pisateljica z opisom sanjskega privida o angelski deklici že na začetku romana razkrije usodo osrednjih likov tragične ljubezenske zgodbe. Očarljiva mlada ženska v prelepi beli obleki s šopkom poljskega cvetja v rokah se je v sanjah prikazala Joštu, ko sta bila s Friderikom znova v skalovju pri zakletem farovžu. Jošt je segel po šopku, a deklica ga je zavrnila in se obrnila k Frideriku, ta jo je dvignil v naročje in šel z njo v skalovje. V istem hipu se Joštu prikaže tudi umirajoča Elizabeta Frankopanska v beli obleki, iz ozadja se prikaže stari grof in grozeče dvigne prst. Prelepa deklica v Friderikovem naročju strmoglavi, on se opoteče in zdrsne v prepad. Na mestu, kjer je stala Elizabeta, teče kri. Sebe vidi Jošt ležati v mahu, okrog njega v vresju sika zelena kača s krono. Prav te sanje pojasnjujejo Joštovo poznejšo sovražnost, zadrtnost in maščevalnost. Iz ljubosumja in zaradi prizadetosti začne govoriti o Veroniki poslej kot o čarovnici, priskutile

so se mu vse ženske, še posebej tista prikazen iz zakletga farovža: »Veš, Aprehar, začel sem jo sovražiti, ker je bila dekle iz zakletga farovža in ker mi je bila kri in vse misli razpalila pa si potem Friderika ujela, ki je bil bogati in močni grof Celjski.« (Wambrechtsamer 1977: 146)

Ko je Veronika postala dvorjanica na gradu v Krškem, je kmalu zvedela, kdo je njen ljubimec. Začne oklevati, toda Friderik jo prepriča, da resnična ljubezen ne more biti greh, in ji zagotavlja, da bo bolehn Elizabetha kmalu umrla. Oba uživata v svoji pijani sreči, Veronika pričakuje otroka in je Frideriku povsem predana. Friderik za njiju zgradi in bogato opremi grad Fridrihštajn na Kočevskem. Veronika se v nekem trenutku prebudi iz ljubezenske omame, postane dejavna in izrazi skrb, da njun sin ne bo podedoval pravic po očetu, ker nista poročena. Grof Herman je hotel Friderikovemu ljubimkanju z Veroniko narediti konec. V Krapini, kjer se je zdravila Elizabetha, je zahteval od Friderika, da mora spoštovati pravila hiše in po viteško spremiti ženo v spalnico, Veroniko pa je treba odsloviti. V tisti noči je bila Elizabetha mrtva. Friderik je v romanu nedvoumno prikazan kot morilec svoje žene Elizabete. Vitez Joštu zjutraj prizna, da je ponoči umoril Elizabeto z zadušitvijo.

Veronika je moja sreča in moj svet, pred katerega neizrekljivo slastjo izginjata in se brez moči grudita pravica in postava, kakor ju je spletla slabotna, neumna človeška pamet. Zaradi nje in zaradi celjskega dediča, ki ga je moja ljubezen pod njenim srcem spočela, sem spravil s poti, kar ji ni dajalo pravice, da bi mi smela biti žena pred Bogom in ljudmi. [...] Ko sem jo videl, kako je ležala bolna in brez moči, pa čutil vez, ki me nanjo veže, je stala Veronika s svojo bohotnostjo pred menoj, pograbil sem za vez, samo za hip sem stisnil z vso silo, kakor če spone trgaš ... (Wambrechtsamer 1977: 174)

Romaneska zgodba nadalje pravi, da sta Friderik in Veronika ponoči istega dne jezdila na Planino in se poročila v cerkvi Svetega Vida. Veronika je postala grofica, Jošt pa se je Frideriku vse bolj odtegoval, saj je bil prepričan, da je Veronika Friderika uročila in ga »spravila ob sleherni čast in moško dolžnost« (Wambrechtsamer 1977: 177). Umestitev skrivne poroke na pisateljičino rojstno Planino se navezuje na tamkajšnjo legendo, ki pravi, da sta Friderik in Veronika našla zatočišče za svojo ljubezen na gradu Planina, v zavetju noči odjezdila v bližnjo cerkev Svetega Vida in se tam naskrivaj poročila, da ju Herman ne bi mogel ločiti.²⁹

²⁹ Posestvo in grad Planina sta bila v lasti Celjanov, legenda pa še pravi, da se je tam Veronikin duh v podobi bele žene prikazoval še stoletja po njeni smrti.

Kronika grofov Celjskih (1972) navaja, da se je Friderik poročil z Veroniko tri leta po smrti Elizabete in da Herman ni priznal Friderikove poroke z Veroniko, ker je bila ona nižjega stanu. Oba je dal zapreti, Friderika najprej na Ojstrici,³⁰ nato so ga premestili v Celjski zgornji grad. Veroniko, ki se je svojimi gospodičnami skrivala po gozdovih, so Hermanovi hlapci ujeli na polju pred Ptujem, Herman jo je nato zaprl v stolp na Ojstrici, kjer je bila nekaj časa brez hrane in vode.³¹

Tudi v pripovedi o preganjanju in ujetju Veronike se je pisateljica precej odmaknila od zapisov v *Celjski kroniki* in prepustila domišljiji prosto pot. Pri pobegu s Fridrihštajna ji je molče pomagal vitez Aprehar. Od trga Planine proti vzhodu je z njo jahal tamkajšnji župnik in skrival pod plaščem njenega otroka, krščenega na ime Anzek, ter ga predal v oskrbo lojalnemu kmetu. S celjskimi hlapci je lovil Veroniko tudi teharski Miha. Najgorečnejši zasledovalec Veronike je bil vitez Jošt Soteški. Poln sovraštva in srda je pretaknil vso deželo, našel več sledi, a nihče je ni hotel izdati. Ljudstvo je držalo z njo in ni verjelo, da je čarovnica. Veronika se je nazadnje skrivala na Celjskem zgornjem gradu preoblečena v mladega stražarja Tomico, da je lahko bila v bližini Friderika. Jošt jo je tam razkril in z veliko naslado privedel k Hermanu. Ta jo je dal zapreti in obsodil čarovništva.

Sodni proces proti Veroniki je v Kronesovi izdaji *Celjske kronike* skopo opisan.³² Iz nje izvemo le, da je grof Herman obtožil Veroniko, da je s čarovništvom uročila Friderika in s strupom stregla tudi njemu po življenju. Postavil jo je pred sodišče in zahteval smrtno obsodbo. Veroniki je

³⁰ »Ko so nato pretekla tri leta, se je ravnokar omenjeni grof Friderik poročil z drugo ženo, plemenito Veroniko, ki je bila lepa gospodična in po rodu iz Desenića, čeprav mu po plemstvu ni bila enaka, ker je bila samo iz skromnega viteškega rodu; in zato ker jo je vzel proti volji svojega očeta Hermana in proti nasvetom svojega svaka kralja Sigmunda, ga je ravnokar omenjeni kralj Sigmund povabil, naj pride na Ogrsko. In ko je prišel k njemu, ga je kralj Sigmund ujel in ga izročil njegovemu očetu Hermanu v ječo. Ta ga je dal ukleniti v železne vezi, okovati v stropu na Ojstrici in dobro zastražiti. (*Kronika grofov Celjskih*, 1972: 18–19)

³¹ »Svoje bivališče si je poiskala skupaj z nekaterimi svojimi gospodičnami in hišnami v gozdovih ter se je tam skrivala in trpela veliko pomanjkanje, gorje in skrb. Končno so jo na tihem pripeljali v stolp, ki leži na polju pred Ptujem. Tam so jo zasliševali in zaprli. Ker je bil grof Friderik zaprt v Celjskem gradu, so njo odpeljali v stolp na Ojstrici. Tam je bila zaprta nekaj časa brez jedi in pijače. (*Kronika grofov Celjskih*, 1972: 19)

³² Metod Dolenc (1930: 20) meni, da proces proti Veroniki v obliki, kot jo navaja Kronesova izdaja *Celjske kronike*, s pravnega vidika ni bil mogoč.

bil dodeljen besednik, z njegovo pomočjo je bila oproščena. Herman jo je kljub temu dal znova zapreti na Ojstrici, kjer sta jo potem dva viteza po njegovem naročilu umorila v čeburu vode.³³ Ana Wambrechtsamer se je pri opisu čarovniškega procesa držala omenjenega zgodovinskega vira, da je bila Veronika po besedniku oproščena čarovništva, v načinu procesa in pri pričah, ki so lažno navajale številne čarovnije, ki naj bi jih izvajala Veronika, pa je sledila svoji domišljiji. Z opisi različnih čarovnij je dobro poustvarila srednjeveško vzdušje in mišljenje tedanjega človeka.

V sklepnem delu Veronikine zgodbe Aprehar pripoveduje, da so Hermanovi hlapci takoj po oprostitvi Veroniko in njenega besednika pod Joštovim poveljstvom odvedli v Celjski spodnji grad. Veroniko so nato ponovno odpeljali v ječo na Ojstrico, kjer jo je Herman nameraval pustiti umreti od lakote in žeje. Med vraževernim ljudstvom so se širile govorice, da Veronika iz ječe pošilja uroke. Mežnar je slišal, kako so ponoči v cerkvi prepevali mrlič. Ljudje so govorili o znamenjih bližajoče se nesreče: v eni noči so ovenele vse rože, nad Celjskim spodnjim gradom so videli stražarji tri ognjene jezike, blazen minoritski brat je kričal, da se bo celjski hiši zgodilo strašno gorje. Grof Herman je v zvezi z Veroniko postajal vse bolj neučakan, zato je Soteškemu in Apreharju naročil njen umor. Jošt Soteški jo je na Ojstrici utopil v čeburu vode, nato pa vodil še uničenje gradu Fridrihtajn. Veroniko so pokopali v Braslovčah, pozneje je dal Friderik njene posmrtno ostanke izkopati in pokopati v Jurkloštu. V ljudski domišljiji se je nato Veronika znova prikazovala na Humu pri Laškem v podobi uročenega dekleta iz zakletga farovža. Ana Wambrechtsamer je v romanu *Danes grofje Celjski in nikdar več* upodobila literarni lik Veronike v prepletu zgodovinskih virov, lokalnih legend in lastne fantazije, ki doživi preobrazbo od krhke ženske do pogumne zagovornice romantične ljubezni. V imenu te ljubezni tudi tragično propade.

³³ »Nato pa jo je dal grof Herman prepeljati v Celje, postavil sodišče, ki naj bi o njej razpravljalo, in jo hotel po sodišču spoznati za krivo in usmrtiti. Vzrok, zaradi katerega naj bi jo sodišče sodilo in obsodilo je bil, da je s čarovnijami premotila njegovega sina Friderika, da se je poročil z njo. Tudi njega, da je zalezovala s strupom in še na druge načine in mu stregla po življenju. [...] Bil pa je dan Veroniki besednik in istega dne je bila Veronika od sodišča oproščena obtožbe s pomočjo svojega besednika. Nato jo je spet odpeljal na Ojstrico, kjer so jo hoteli umoriti z lakoto in žejo. Ker se pa to ni posrečilo, je poslal grof Herman tja dva viteza, ki sta jo dala pod Ojstrico utopiti v čeburu. Ko je bila torej utopljena, so jo prepeljali na Vransko v pokop.« (*Kronika grofov Celjskih*, 1972: 20)

Literatura

Mirko AVSENAK, 1941: Ana Wambrechtsamer. Danes grofje Celjski in nikdar več. *Dejanje* 4/1, 34–39.

H(ANS) B(BUCHENAUER), 1933: In memoriam Anna Wambrechtsamer. *Deutsche Zeitung* 58/67 (20. 8.), 6.

Jožica ČEH STEGER, 2020: Ana Wambrechtsamer – pisateljica in povezovalka dveh jezikov in kultur. *Slavia Censralis* 13/2, 149–161.

Jožica ČEH STEGER, 2024: *Razgledi po slovenski moderni. Nacionalni, več-kulturni in medkulturni koncepti, kratka proza in poezija.* (Zora 156). Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba.

Metod DOLENC, 1930: *Kazenska pravda zoper Veroniko Deseniško.* Ljubljana: Založba Rektorata Univerze v Ljubljani.

Bogo GRAFENAUER, 2013: Veronika Deseniška, pl. (med 1380 in 1400–1425 /1428). *Slovenska biografija.* Ljubljana: ZRC SAZU. Dostop 12. 9. 2025 na <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi776191/>.

Igor GRDINA, 2006: Celjski grofje in literatura. *Med dolžnostjo spomina in razkošjem pozabe. Kulturnozgodovinske študije.* Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 175–206.

Igor GRDINA, 2023: Jurčičeva Veronika Deseniška – težki bolnik slovenske umetnosti? Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo.

Karel GRŽAN, 2012: *Friderik in Veronika.* Ilustrirala Severina Trošt Šprogar. Celje: Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba, Odon.

Bruno HARTMAN, 1977: *Celjski grofje v slovenski dramatik.* Ljubljana: Slovenska matica.

Viktor KONJAR, 1958: Roman o blišču in pogubi grofov celjskih. *Naši razgledi* 7/11, 277–278.

Franz KRONES, 1883: *Die Freien von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli* (2. Teil: *Die Cillier Chronik*), Graz.

Kronika grofov Celjskih, 1972: Prevedel in z opombami opremil Ludovik Modest Golia. Maribor: Obzorja.

Niko KURET, 1938: Anika Wambrechtsamer: Za staro pravdo. Zgodovinska igra v šestih slikah iz časov kmečkih bojev. *Slovenec* 66/214 (19. 5.), 5.

Niko KURET, 1940: Nekaj o »naši Aniki«. Ana Wambrechtsamerjeva 1897–1933. *Obisk* 1/11, 480–481.

Niko KURET, 1940a: Zakleti farovž pod Kumom. Iz zgodovinskega romana *Danes grofje Celjski in nikdar več.* *Obisk* 1/11, 471–474.

Matija LJUBŠA, 1934: Wambrechtsamer Anna: Heut Grafen von Cilly und nimmermehr. Historischer Roman. *ČZN* 19/1–2, 79–81.

Joža LOVRENČIČ, 1941: *Ana Wambrechtsamer, Danes grofje Celjski in nikdar več. Dom in svet* 53/7–8, 346–348.

Ignac OROŽEN, 1854: *Celska kronika*. V Celi.

Mija OTER GORENČIČ, 2021: *Kartuzija Jurklošter*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Prophezeiung einer Dichterin. *Marburger Zeitung* 74/176, 1934 (5. 8.).

Leopold STANEK, 1958/59: Paberki iz prevoda celjske kronike. *Jezik in slovstvo* 4/2, 55–58.

Anna Wambrechtsamer. *Verzeichnis der künstlerischen, wissenschaftlichen und kulturpolitischen Nachlässe in Österreich*. Dostop 12. 9. 2025 na https://data.onb.ac.at/nlv_lex/perslex/W/Wambrechtsamer_Anna.htm

Anna Wambrechtsamer. *Deutsche Zeitung* 58/64, 1933 (10. 8.), 2.

Anna Wambrechtsamers Leben. *Deutsche Zeitung* 58/65, 1933 (13. 8.), 2.

Anna WAMBRECHTSAMER, 1933: *Heut Grafen von Cilly und nimmermehr*. Graz: Leykam.

Anna WAMBRECHTSAMER, 1942: *Heut Grafen von Cilly und nimmermehr*. Graz: Leykam.

Anna WAMBRECHTSAMER, 1943: *Heut Grafen von Cilly und nimmermehr*. Graz: Leykam.

Anna WAMBRECHTSAMER, 1945: *Heut Grafen von Cilly und nimmermehr*. Graz: Leykam.

Anna WAMBRECHTSAMER, 1978: *Heut Grafen von Cilly und nimmermehr*. Graz: Leykam.

Anna WAMBRECHTSAMER, 1997: *Heut Grafen von Cilly und nimmermehr*. Murska Sobota: Pomurski tisk.

Anna WAMBRECHTSAMER, 1940: *Danes grofje Celjski in nikdar več. Zgodovinski roman*. Prev. Niko Kuret. Ljubljana: Založba »Naša knjiga«.

Anna WAMBRECHTSAMER, 1957: *Danes grofje Celjski in nikdar več*. Prev. Niko Kuret. Inicialke izdelal akademski slikar Janez Vidic. Opremila Nadja Furlan. Maribor: Založba Obzorja.

Anna WAMBRECHTSAMER, 1962: *Danes grofje Celjski in nikdar več*. Prev. Niko Kuret. Inicialke Janez Vidic. Maribor: Založba Obzorja.

Anna WAMBRECHTSAMER, 1963: *Danes grofje Celjski in nikdar več*. Prev. Niko Kuret. Inicialke Janez Vidic. Maribor: Založba Obzorja

Anna WAMBRECHTSAMER, 1977: *Danes grofje Celjski in nikdar več*. Prev. Niko Kuret. Inicialke Janez Vidic. Maribor: Založba Obzorja.

Anna WAMBRECHTSAMER, 1982: *Danes grofje Celjski in nikdar več*. Prev. Niko Kuret. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Anna WAMBRECHTSAMER, 1992: *Danes grofje Celjski in nikdar več*. Prev. Niko Kuret. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Ana Wambrechtsamer 1897–1933, 1998. Zbrala in uredila Aleksandra Krofl. Planina pri Sevnici: Turistično društvo.

Anna WAMBRECHTSAMER, 2014: *Danes grofje Celjski in nikdar več*. Prev. Niko Kuret. Celje: Antika.

ANA WAMBRECHTSAMER'S LITERARY CREATIVITY IN VIEW OF SLOVENE-GERMAN INTERCULTURALITY

Summary

Ana Wambrechtsamer (1897–1933) was raised in a bilingual Slovene-German family. She spent her childhood in her birthplace, Planina pri Sevnici, and after World War I moved to Austrian Styria, constantly feeling strong homesickness. Her literary works belong to the first decades of the 20th century. Most are written in German and fall within the late Romantic rural literary tradition, modelled on the Styrian writers Peter Rosegger and Rudolf Hans Bartsch, yet without the signs of Pan-German ideology. She published literary texts and historical articles in German newspapers in Celje and in Graz. In her unfinished autobiographical novel *Reinhold der Grenzer*, she adopted a male identity. Late in her life, she began learning standard Slovene, devoting herself to literary translation in both languages.

Wambrechtsamer intensively studied historical sources, and on the basis of the knowledge gained, she wrote the novel *Heut Grafen von Cilly und nimmermehr* (1933). The novel features three generations of Counts of Celje, their rise and their fall. The author paid special attention to the tragic love story between Frederick and Veronika. The historical figure of Veronika of Desenice is intertwined with the fairy-tale beauty from the legend of an enchanted rectory, where she experiences the transformation from a fragile woman into a courageous advocate of romantic love. Tragically, in the end she perishes in its name.